

EKONOMİ VE JEOPOLİTİK ARASINDA: KIBRIS SAVAŞI'NIN OSMANLI GÖRÜNÜMÜ MARIA PIA PEDANI*

Çev: Sait Emre ÇİFTÇİ**

1. Savaşa Doğru

İnebahtı Savaşı'nın ve Kutsal İttifak'ın 1571 yılının sonlarında "Türk"e karşı kazandığı zaferin yakın zamanlarda yeniden uyandırdığı ilgi, daha önce söylenenleri tekrarlamak yerine bu eski olayları yeniden düşünmeye değil hem bu muharebeyi hem de daha genel olarak Kıbrıs'taki savaşı Osmanlı bakış açısından da ele almaya sevk ediyor. Osmanlı İmparatorluğu'nu çatışmaya iten nedenler, yakın veya uzak etkenler tek sesli değildi ve sefer boyunca sürdürülen komuta bile Boğaziçi kentinde iktidarı paylaşan baskı gruplarından etkilendi.

Daha itibarlı¹ batı tarihçiliği geleneğine göre, Kıbrıs Savaşı, 1566 yılında babası I. Süleyman'ın yerine geçen ve büyük bir savaş teşebbüsü ile selefini taklit etmek, yayılcı politikasını sürdürmek isteyen yeni sultan II. Selim tarafından şiddetle arzu edildi. Bu arzu, daha tahta geçmeden Selim'in gözdesi ve güçlü bir Yahudi olan Don Yosef Nassi'nin amaçlarıyla örtüşecekti. Çatışma sırasında Venedik yönetici sınıfları arasında yayılan "Nassi'yi çevreleyen efsane"² olarak adlandırılan şeye göre, bu çok güçlü şahsiyet, tüm Yahudilerin "kral" veya "şefi", Cumhuriyet'in en büyük düşmanı, diğer şeylerin yanı sıra kendi zararına olan uluslararası bir casus ağının destekçisiydi. Bazıları ayrıca, 1569'da savaşın

* Maria Pia Pedani'nin "Tra economia e geo-politica: la visione ottomana della Guerra di Cipro" *Annuario Istituto Romeno di Cultura e ricerca Umanistica* c. 5 (2003), s. 287-298. başlıklı makalesinden çevrilmiştir.

** Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi. Bitlis Eren Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi. ORCID: 0000-0002-2685-1714 E-posta adresi: saitemreciftci@gmail.com

¹ Gaetano Cozzi, "Venezia nei secoli XVI e XVII. Venezia nello scenario europeo (1571-1699)", *La Repubblica di Venezia nell'età moderna. Dal 1517 alla fine della Repubblica* (Eds. Cozzi, Michael Knapton, Giovanni Scarabello), Torino, 1992, s. 3-200, özellikle 60-61.

² Benjamin Arbel, "Venezia, gli ebrei e l'attività di Salomone Ashkenasi nella guerra di Cipro", *Gli ebrei a Venezia, secoli XIV-XVIII (Atti del Convegno-Venezia, 5-10 giugno 1983)* (Ed. Cozzi), Venezia, 1987, s. 163-197.

Makale Geliş Tarihi:26.01.2022 Makale Kabul Tarihi:28.01.2022

arifesinde, lagündeki Arsenal yangınına ona atfederken, diğer söylentiler onu Taberiye'de, Naxos Dükahğı'nda, Cumhuriyet'ten elde etmeye çalışacağı bir adada ya da son olarak, eğer sultanın orduları tarafından fethedilirse, tam da Kıbrıs'ta bir Yahudi yerleşimi oluşturma fikrinin savunucusu olarak resmetti. Gerçekte Nassi, Osmanlı mekanizmasını bir savaşa itebilecek kadar güçlü görünmemişti; elbette, dönemin en önde gelen şahsiyetleri olan sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın siyasi muhalifleri II. Selim'in hocası Lala Mustafa Paşa ile başarısız Malta kuşatmasının (1565) ve aynı zamanda Sakız'ın alınmasında (1566) kapudan paşa olan Piyale Paşa'yla yakından bağlantılıydı.

Mart 1570'in son günlerinde çavuş Kubad³ tarafından Venedik'te sunulan ve yaygın olarak "savaş ilanı" olarak adlandırılan bildiri okunurken, Osmanlıları çatışmaya iten başka sebepler de vardı. Öncelikle Venediklilerin, barış anlaşmalarında belirlenen sınır çizgisinin ötesinde, Dalmaçya'da kaleler ve köyler inşa etmeye devam etmeleri; korsan gemilerinin Kıbrıs'ı bir ikmal üssü olarak kullanıp ardından İskenderiye'yi İstanbul'a bağlayan rotadaki Osmanlı gemilerine saldırması (öyle ki bildiri bu korsan savaşın bazı özel bölümlerini açıkça hatırlatmaktadır), San Marco tebaasının, barış anlaşmalarıyla belirlenen İslami adalet tarafından yargılanmak üzere ellerine düşen tüm Mağrip leventlerini İstanbul'a göndermek yerine, öldürmesi ve son olarak, bir olayda vergisinin zaten ödenmiş olmasına rağmen Osmanlı tacirlerinin, ticari ürünleri Venedik'ten ihracı yasaklanan demir olduğu için, mallarının kaybolması, diğer olayda ise, Kotor yöneticisinin tüm Körfez üzerinde Venedik kontrolünün emniyetli olduğuna dair güvencelerine rağmen, malların yüklendiği geminin Uskok korsanları tarafından Adriyatik'te saldırıya uğraması ve yağmalanması bu sebepler arasındadır. Osmanlı düşüncesine göre, bu nedenle, çatışmanın temelinde kişisel meseleler değil, tarihçi Selânikî Mustafa Efendi'nin de belirttiği gibi kesin jeopolitik nedenler vardı.⁴ Korsanlar için lojistik bir üs olan ada, Osmanlı Devleti'nin güvenliği için ciddi bir tehlike oluşturuyordu, öyle ki, her askeri harekâta, buralardan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı silahlı gemileri geride tutmak gerekiyordu. Ayrıca, başarısız Malta kuşatması, Merkezi idarenin stratejik hedeflere ilişkin öncelikli yönünü değiştirmiş gibi görünmektedir⁵: Artık her şeyden önce birincil öneme sahip bazı üsleri fethederek Akdeniz'in kontrolünü sürdürme girişimi değil, daha sistematik ve eksiksiz doğudan batıya doğru ilerleme stratejisi ağırlık kazandı ve bu stratejide artık Müslüman denizinde bir Hıristiyan yerleşim bölgesi olan Kıbrıs, fethedilecek ilk adaydı. Bu noktadan hareketle, o dönemde kadırgaların Akdeniz'de en yaygın gemiler olduğunu akılda tutmak gerekir: Bunlar çok büyük

³ I 'Documenti turchi' dell'Archivio di Stato di Venezia. *Inventario della miscellanea* (Ed. Maria Pia Pedani), Roma, 1994, no. 808, no. 810; Pedani, *In nome del Gran Signore. Inviati ottomani a Venezia dalla caduta di Costantinopoli alla guerra di Candia*, Venezia, 1994, s. 162.

⁴ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, c. I (Ed. M. İpşirli), İstanbul, 1989, s. 77-78.

⁵ Pedani, *Dalla frontiera al confine*, Roma, 2002, s. 80.

mürettebatlı ve sınırlı istifleme kapasitesine sahip gemilerdi; doğal yol, uzun geçişlerden kaçınmak, en fazla iki veya üç günde bir onlara yiyecek ve su sağlanmasına izin veren küçük kabotajlı bir seyrüseferi tercih etmekte. Bu bağlamda, Kıbrıs'ı kafirlerden uzaklaştırmak, korsan gemilerinin demirleme ve özellikle içme suyu tedarik etme noktalarından üç-dört gün sonra daha fazla durmalarının engellenmesi ve dolayısıyla Akdeniz'in en doğusundan denize açılmanın mümkün hale gelmesi anlamına geliyordu.

Ayrıca, antik çağlardan beri Akdeniz'e özgü olan korsanlık, 16. yüzyılın ikinci yarısında artmaktaydı. Mağrip donanmasının daha büyük saldırganlığı, sadece her zaman giderek artan daha cesur bir Hıristiyan tepkisiyle değil, aynı zamanda Akdeniz tahıl üretimindeki krize bağlı nüfusun yoksullaşmasıyla belirlenen kaçakçılıktaki artışla karşılık buldu. Orta Çağ'dan beri Yakın Doğu, Avrupa'ya buğday sağlıyordu, ancak yüzyılın ikinci yarısında Osmanlılar tarafından bu ürünün ihracatına yönelik o zamana kadar yerel ihtiyaçlar için yeterli olan iç malzemeleri tercih etmek amacıyla bir dizi yasak getirildi (örneğin 1553-56'da ve sonra yine 1565-67'de).⁶ Osmanlı Devleti için, Kıbrıs'ın fethi dolayısıyla ticaretin korunması anlamına da geliyordu.

Jeostratejik nedenlerin yanında ekonomik sebepleri de tespit etmek mümkündür.⁷ 1517'den itibaren İstanbul'u Mısır'daki İskenderiye'ye bağlayan rota, İmparatorluğun iç ticaretinin bir parçası haline geldi. Bu hat Anadolu yarımadasını dolaşarak devam ediyor, Rodos ile anakara arasında geçiyor, Antalya, Alanya ve Silifke'yi aşarak Gazimağusa'ya ve ardından Beyrut ile Sayda'ya ulaşıyor ve güneye doğru ilerliyordu.⁸ Bu yol aynı zamanda Uzakdoğu, Çin, Hindistan ve İran'dan gelen birçok ürünün hem kara yoluyla, Bağdat ve Halep üzerinden, hem de deniz yoluyla Kızıldeniz'den Batı'ya ulaştığı ana yoldu. Portekiz rekabetine rağmen, bu ticaret 16. yüzyılın ikinci yarısında çok önemliydi ve buna Mısır ürünlerini İstanbul'a getirenler de eklendi. Esasen Sadrazam Sokollu Mehmed tarafından benimsenen böyle bir Akdeniz stratejisi, Osmanlıları, uygulanmasa da Süveyş Kanalı'nın inşası, Moskovalıları Kazan-Astrahan'dan kolayca çıkarmak ve İran'ı arkadan kuşatmak için Hazar Denizi'ne inmek amacıyla Volga'yla Don nehirlerini birbirine bağlayan bir kanal inşası gibi geleneksel yollara alternatif yollar aramaya yöneltti. Bu ikinci girişim ancak 1569'da gerçekleştirilmiş ve daha sonra Kıbrıs savaşı nedeniyle askıya alınmışsa da, Venedikliler tarafından 1504'te Memluklere Osmanlı karşıtı bir işleyle

⁶ Halil İnalçık, "Part I. The Ottoman State: Economy and Society, 1300-1600", *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914* (Eds. İnalçık, Donald Quataert), Cambridge 1994, s. 9-410, özellikle 180-185.

⁷ İnalçık, "Part I. The Ottoman State", *a.g.e.*, s. 330-347.

⁸ *The Great Ottoman-Turkish Civilization*, c. I (Ed. K. Çiçek), Ankara, 2000, harita. "Trade Routes of the Empire".

önerilen Süveyş Kanalı fikri, o dönemde birkaç kez 1531-32'de, 1568'de ve tekrar 1586'da yeniden göz önüne alınmıştı.⁹

Bu nedenle, savaşı tetikleyen etmenler arasında Osmanlı gemilerine korsanlar tarafından yapılan saldırı olaylarının olduğu yönündeki padişahın doğrulaması temelsiz görünmüyor. Bunlardan bazıları daha sonra divanda diğerlerinden daha içten bir tepki olarak belirdi. En azından bir tanesi özellikle hatırlanabilir: 1569'da Mısır'ın defterdarının bindiği gemi korsanlar tarafından saldırıya uğradı ve ele geçirildi. Katip Çelebi'ye göre bu haber üzerine II. Selim'in öfke nöbeti geçirmesi adayı fethetme kararını hızlandırdı.¹⁰

Ancak İstanbul'u İskenderiye'ye bağlayan yolun Müslümanlar için bir özelliği daha vardı: Bu yol hacıların kutsal şehirler olan Mekke ve Medine'ye ulaşmak için kullandıkları yollardan biriydi. Osmanlı padişahlarının Mısır'ın fethiyle (1517) sahip oldukları dini üstünlüğün bir kısmı, tam anlamıyla onların kutsal yerlerin hizmetkârı olmalarına ve dolayısıyla, kendilerinden önceki Memluk sultanları gibi, aynı zamanda hac yollarının koruyucusu olmalarına bağlıydı. Bu nitelik, Müslümanlar üzerinde güçlü bir meşruiyet unsuru idi. Bu nedenle, dindar bir İslam hükümdarının, denizin bu kısmına uğrayan hacıların yüklü gemilere yapılan saldırılara izin vermesi düşünülemezdi.¹¹

Halihazırda barış anlaşması yapılmış bir devlete karşı savaş başlatmadan önce, yalnızca tutarlı jeopolitik veya ekonomik gerekçelere sahip olmak değil, aynı zamanda hem uluslararası hukuk düzeyinde hem de tebaaya yönelik görüntüde ileri sürülecek nedenlere sahip olmak gerekiyordu. Bu gerçek, savaşı istemeyenlerin, yani belli bir hareket alanı olduğu sürece çatışmadan kaçınmaya çalışan Sokollu'nun siyasi gücüyle örtüşüyordu. Venedik balyosu ile temasları, onu, Serenissima'nın kendiliğinden bir teslimi ile adayı barışçıl bir şekilde ele geçirmeye çalışmaya itti; bu temaslar muhtemelen, düşmanlıkların patlak vermesini bir süre geciktirmeyi başaran Venedik temsilcisi Marcantonio Barbaro tarafından Senato'nun kendisini çatışmaya tamamen hazırlıksız bulmamasını sağlayarak becerikli bir şekilde desteklendi: Çavuş Kubad, bu nedenle adanın devredilmesi talebini Venedik'e getirdi. Ancak Sokollu'nun girişimleri, hem Venedik uzlaşmazlığı hem de o sırada devletin en yüksek dini otoritesi olan, 1554'ten 1574'e kadar bu görevde bulunan zamanın önemli bir kişiliği şeyhülislam

⁹ İnalçık, "Part I. The Ottoman State", *a.g.e.*, s. 327-331; R. Fulin, "Il Canale di Suez e la Repubblica di Venezia (MDIV)", *Archivio Veneto* 2 (1871), s. 175-213.

¹⁰ Katip Çelebi, *Tuhfetü'l-kibar fi esfari'l-bihar*, c. I (Ed. O. Ş. Gökyay), İstanbul, 1980, s. 903.

¹¹ Suraiya Faroqhi, *Pilgrims and Sultans. The Hajj under the Ottomans*, Londra-New York, 1996, s. 7-10.

Ebussuud'un hatırı sayılır derecede desteğine sahip olan savaş partisinin gücüyle çatıştı.

Ebussuud'a hukuki bir cevap alması için sorulan soru, dini şevkle heyecanlanan Müslüman bir hükümdarın, kafirlerin camileri kiliseye çevirdiği, İslam'a zulmettiği ve dünyayı pisliklerle doldurduğu, eskiden İslam ülkesi olan bir ülkeyi daha önce imzaladığı ve daha sonra bozulacak bir barışla kafirlerin elinden almak istemesinin doğru olup olmadığıydı. Ebussuud'un cevaben verdiği fetvada, Müslüman bir hükümdarın, bütün Müslümanlar için kazanç ve menfaat sağlamadığı takdirde, kafirlerle meşru olarak barışa giremeyeceği tekrarlanmıştır. Bu avantaj elde edilmediyse, barış meşru değildi. Kalıcı veya geçici bir faydanın ortaya çıkması durumunda bozulmalıydı. Böylece Peygamber, kâfirlerle barış imzalamış, ancak daha sonra bozmuş, kâfirlere saldırmış ve Mekke'yi fethetmiştir. Adaya saldırma kararında, "Allah'ın halifesi" bu nedenle Peygamber'in sünnetini taklit edecek şekilde hareket etmiş olacaktır.¹²

Nitekim Kıbrıs adası hicretin ilk zamanlarında bir İslam diyarı idi. 647'de Muaviye tarafından saldırıya uğrayıp yağmalanmış, 653-54'te başka bir saldırıya uğramış, Halife Yezid dönemine (680-83) kadar Müslüman kalmış ve hatta ondan sonra Mansur (754-75) dönemine kadar Şam'a haraç ödemeye devam etmiştir. O eski fetihlerin bir hatırlatıcısı olarak, Ubâde ibn es-Sâmit'in eşi ve Peygamber'in kuzeni Ümmü Harâm'ın türbesi, o zamanlar Hala Sultan Tekkesi'nin inşa edildiği Larnaka yakınlarında 18. yüzyılda Osmanlılar tarafından yeniden keşfedildi. Nitekim, adayı fethetmek isteyen Muaviye, zaferden emin olmak isteyen halifeden, karısının da savaşa katılması koşuluyla, oraya gitmek için izin aldığından, ilk seferde bazı kadınlar da yer almışlardır. Seferin komutanı bu nedenle sadece karısıyla değil, kız kardeşiyle de ayrıldı ve diğer Müslümanlar onu taklit etti. Bilindiği kadarıyla sefere katılan çeşitli kadınlardan sadece Ümmü Haram katırdan düşerek ölme talihsizliğini yaşamış ve Kıbrıs'ta defnedilmiştir.¹³

Ebussuud'un fetvasında, padişahın "Allah'ın halifesi" olduğu ifadesi özellikle ilgi çekicidir; Osmanlı padişahlarının daha sonra 1924'te kaldırılan halife unvanını nasıl ve ne zaman kendilerine mal ettikleri konusundaki tartışmayı yeniden başlatabilecek dini alt metinlerle dolu bir ifadedir.¹⁴

Lusignan ailesi yılda 8.000 duka haraç ödemeyi taahhüt ettiğinden, Kıbrıs adası İslam hukuku açısından bir şekilde Memluk krallığına bağlıydı. Aslında,

¹² Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevî Tarihi*, c. I (Ed. B. S. Baykal), Ankara, 1999, s. 466-467.

¹³ X. de Planhol, *L'Islam et la mer. La mosquée et le matelot, VII-XXe siècle*, Paris, 2000, s. 25; A. H. de Groot, "Kubrus", *The Encyclopaedia of Islam* (bundan sonra *EI* olarak referans verilecek), c. V, Leiden, 1972, s. 301-309.

¹⁴ Bkz. Pedani, *La dimora della pace. Considerazioni sulle capitolazioni tra i paesi islamici e l'Europa*, Roma, 1996, s. 47-53 ve kaynakça aynı yerde belirtilmiş.

1427'de Kral Janus, Mısır sultanı tarafından esir alınmış ve belirlenen meblağı her yıl değerli kumaşlarla ödemeyi taahhüt ederek özgürlüğüne kavuşmuştu. 1489'da Caterina Cornaro, Cumhuriyet lehine tahttan çekildiğinde, bu taahhüt Venedikliler tarafından yapılmıştı. Nihayet, 1517'de I. Selim Mısır'ı fethetti ve Venedik ile yapılan yeni barış anlaşmasında haraç, artık kumaş olarak değil para olarak ödenecek olmasına rağmen, onaylandı. Memlûkler döneminde, adadan elde edilen gelir kutsal şehirler Mekke ve Medine'nin bakımına atfedildi. Bu nedenle Doğu pazarlarında çok aranan Venedik kumaşlarındaki bu haracın aynı zamanda Kâbe'yi örtmek için yılda bir kez yeni giysiler sağlamayı amaçlamış olması da mümkündür; Belirtildiği gibi bu görev, Mısır sultanının, gücünün meşruiyetini aldığı bu yerlerin koruyucusu olarak üstlendiği görevlerden biriydi. Memlûklerin varisi olarak Osmanlı padişahı adada kalıtsal bir hak iddia edebilir ve gelirini kutsal şehirlere ayırmayı düşünebilirdi.¹⁵

Bu perspektiften yola çıkarak, Zante'nin yanı sıra, Kıbrıs'ın 1484'ten beri Osmanlılara haraç ödeyen bir başka Venedik adası olduğu, Eflak veya Boğdan prenslikleri ve hatta Ragusa Cumhuriyeti ile aynı konumda bulunduğu, Osmanlılar için ödedikleri yıllık haraçlara göre resmen bir İslam ülkesi olduğu ancak bunun dışında en azından iç politikada oldukça özgür statüde yer aldığı söylenebilir. Aslında imparatorluğun parçası olan çeşitli bölgelerin hepsi aynı yasal statüye sahip değildi. Örneğin, "üç daire teorisi"¹⁶ olarak adlandırılan şeye göre, Balkanlar'ın kendisinde Bulgaristan, Trakya, Makedonya ve Dobruca gibi tümü merkezi güçle yakından bağlantılı olan doğrudan egemenlik altındaki topraklar vardı. Bunları Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan, Arnavutluk, Yunanistan ve ayrıca Macaristan'dan oluşan bir eyalet idaresinin görev yaptığı grup izledi. Son olarak, Ragusa, Eflak, Boğdan ve hatta bazı dönemlerde Transilvanya (Erdel) gibi Hıristiyanlar olarak haraç ödeyen yarı bağımsız prensliklerin oluşturduğu üçüncü halka vardı; bunlar, halkla aynı dinin devlet başkanlarına sahip olmak gibi özel ayrıcalıklara sahipti. Dolayısıyla bu bölgelerin Kırım hanlığı ya da İslam toprakları olmasına rağmen imparatorluk içinde özel bir statüye sahip olan kutsal Mekke ve Medine şehirleriyle hemen hemen aynı düzeyde oldukları söylenebilir.

Türk tarihçilerine göre, fetih için bir adım daha, Venedik'in tacizinden bıkan aynı ada halkından geldi. En temel haklardan yoksun bırakılan sakinlerin çoğu, haftada üç gün çalışmaya ve kendi üretebilecekleri her şeyin dörtte birine tekabül eden bir vergi de dahil olmak üzere çeşitli vergiler ödemek zorunda kaldılar. Böyle bir durumda geçimlerini zor sağlıyorlardı. Rum Ortodoks dini törenine bağlı

¹⁵ R. Dündar, "Conquest of Cyprus", *The Turks*, c. III (Eds. H. C. Güzel, C. C. Oğuz, O. Karatay), Ankara, 2002, s. 332-343.

¹⁶ Gilles Veinstein, "Les provinces balkaniques (1606-1774)", *Histoire de l'Empire Ottoman* (sotto la direzione di Robert Mantran), Parigi, 1989, s. 287-340.

Kıbrıslı nüfusu için Venedik makamlarıyla bir başka sürtüşme unsuru da Latin dini törenine tabi olma durumuydu. Bu nedenle, Venedik egemenliğine karşıt olarak, Yunanların artık yüzyılı aşkın bir süredir tüm Rumeli'nin Türkler tarafından fethedilmesinde olumlu buldukları Osmanlı egemenliği daha kapsamlı bir vergilendirme, Hıristiyanların askerlik hizmetinden muafiyeti ve inanç özgürlüğü ile karakterize ediliyordu.¹⁷ Bunun yerine, esas olarak Venedik belgelerini inceleyenler, böylesine kötü bir durumu reddederek, ortak Hıristiyan geçmişiyile sürekliliğin altını çizerek, nüfus için ekonomik iyileştirme olanaklarının da bulunduğunu ve adada Venedik hakimiyeti döneminin tamamen olumsuz şekilde görülmesini bir "kara efsane" olarak kabul ettiklerini belirttiler.¹⁸

2. Taraftarlar ve Muhalifler

Osmanlı sarayında adayı fethetmek için yeni bir savaş konusunda karşı karşıya gelen iki taraf vardı. Muhalifler arasında sadece sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın olduğu görünmektedir.¹⁹ Büyük Süleyman'ın saltanatının son yıllarında sadrazamlık yapmış olan bu yaşlı ve tecrübeli siyasetçi, tek başına bir devletten korkacak hiçbir şeyi olmayan imparatorluğu zor duruma düşürebilecek, büyük bir Hıristiyan koalisyonunun oluşmasından korkuyordu. Onun için birincil hedefler Macaristan ve Yemen idi. Mısır'dan çıkan ve Kızıldeniz boyunca inen rota hâlâ çok önemliydi: baharat yüklü gemiler kadar hacıların da uğrak yeri olan bu rota, artık Portekiz gemilerinin ilgi odağı haline geldi. Hıristiyanlarla büyük mücadele artık sadece Akdeniz'de değil, diğer sularda da verilecekti: Kızıldeniz'de planlanan Süveyş Kanalı ile Don ve Volga arasındaki sular, Sokollu Mehmed'in hizmet ettiği imparatorluğun ekonomik ve stratejik öncelikleri hakkında geniş vizyonunun bir parçasıydı. Sokollu Mehmed Paşa'nın Doğu ile Batı'yı birleştiren deniz ve kervan yollarının kesin bir stratejik ve ticari işlevi bulunduğu "genişletilmiş bir Akdeniz" vizyonuna sahip olan ilk kişi olduğunu doğrulamak neredeyse mümkün görünüyor: Basra Körfezi'nde veya Hint Okyanusu'ndaki bir eylemin Akdeniz'de sonuçları olacağını ve bunun tersinin de farkındaydı. Son olarak, onu savaşa gitmekten caydıran bir diğer sorun, Endülüs Moriskolarının o sırada kendilerini, Katolikliğin yabancı düşmanlığı politikası nedeniyle

¹⁷ Dündar, *a.g.e.*, s. 333; H. F. Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara, 1964, s. 51.

¹⁸ Arbel, "Roots of Poverty and Sources of Richness in Cyprus under Venetian Rule", *Plousioi kai Ftocoi sten koinonia tes Ellenolatinikes anatoles* (Ed. X. A. Maltezou), Venezia, 1998, s. 351-360; Arbel, "Cypriot Population under Venetian Rule: a Demographic Study", *Meletai kai upomnemata* 1 (1984), s. 181-215; Aynı yazar, "Entre mythe et histoire: La légende noire de la domination vénitienne à Cypre", *Études balkaniques* 5 (1998), s. 81-107.

¹⁹ Veinstein, "Sokollu Mehmed pasha", *EI*, c. IX, s. 706-711.

topraklarını terk etmek zorunda kaldıkları için askeri yardım da dahil olmak üzere yardıma muhtaç oldukları zorlu durumdu.

Sadrazamınkiyle birlikte Kıbrıs girişimine karşı başka bir ses çıkmamış görünmektedir. Özellikle, II. Selim'in Venedik dostu olduğu bilinen güçlü eşi Nur Banu'nun tutumuna, ve aynı zamanda 1561-62'de kızı Esmihan ile evlenen Sokollu'ya olan nefretine de kaynaklar sessiz kalmaktadır.

Sadrazam bu nedenle uzun ve masraflı bir savaştan korkuyordu; bu, kitlesel olarak çatışmadan yana olan içerideki muhaliflerin önemli siyasi makamlara yönelik iddialarını da destekleyebilirdi. Diğer önemli kişiler aslında II. Selim'in tutumunda ve Venediklilere karşı çıkma ihtiyacında ittifak halindeydiler. Her şeyden önce, tahta geçmek için kardeşi Bayezid ile mücadelesi sırasında Sokollu'nun hemşehrisi, eski padişahın hocası Lala Mustafa Paşa Selim'e destek olmuştu.²⁰ Lala Mustafa Paşa o zaman sadrazamlık sözünü almıştı. Ancak Selim sadrazamlık makamını Sokollu'ya verdi. Buna rağmen Lala Mustafa Paşa Kıbrıs'ta kazandığı zaferle tekrar ön plana çıkmayı başardı. Nitekim, Lala Mustafa Paşa düşmanlıkların patlak vermesinden sonra 1571 yılında bu askeri sefer için serdarlık görevi almış ve daha sonra adanın fethine gönderilmiştir.

Savaş yanlısı taraf, silahlı müdahale lehine fetvanın yazarı olan ve daha sonra kadılarından İslam adına savaşçılar için toplu dualar düzenlemelerini isteyen şeyhülislam Ebussuud'u askere aldı. Ancak daha sonra Ebussuud'un pozisyonu yumuşadı ve Sokollu'nun desteklediği çizgiye yaklaştı, şimdi zaten patlak veren bir çatışmayı önlemeyi değil, mümkün olan en büyük avantajı elde etmeyi amaçladı. Bu krizden sonra Ebussuud, o ana kadar eski müttefiki olan sadrazama, gelecekte kendisine karşı bir daha fetva vermemeye söz verdi. Sakız adasının ganimetinin büyük bir kısmını kendisine ayırdığı suçlamasıyla 1568'de kapudan paşa görevinden alınan uzman bir denizci olan üçüncü vezir Piyale Paşa²¹ ve daha sonra İnebahtı yenilgisiyle sonuçlanan yaz seferi sırasında imparatorluk filosunun serdarı olan Pertev Paşa hâlâ lehte idiler.²²

Venedik'te bile Kubad'ın taleplerine olumsuz yanıt verme ve böylece çatışmayı hızlandırma kararı hafife alınmadı. 25 Haziran 1567'de tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Cumhuriyetle barışı tasdik eden II. Selim'in bu sözüne olan inançsızlıktan faydalanmak için de savaş isteyenler vardı kuşkusuz. Ancak senatörler arasında, uzun ve maliyetli olması beklenen bir seferin masrafından kaçınmak ve ticaretin sürekliliğini sağlamak için aday bir an önce teslim etmek isteyenler de vardı. Gerçekten de, o on yılda Kızıldeniz yoluyla Rialto'ya gelen baharat akışı, uzun bir bunalım döneminden sonra yeniden geçmişi yüksek

²⁰ J. H. Kramers, "Mustafâ pasha Lala", *EI*, c. VII, s. 720-721.

²¹ Franz Babinger, "Piyâle pasha", *EI*, c. VIII, s. 316-317.

²² Aynı yazar, "Pertew pasha", *EI*, c. VIII, s. 295-296.

seviyelerine ulaşmıştı; ticari eğilim olumluydu. Alman ile İtalyan pazarları yeniden fethedildi ve Fransa'ya da geniş açılımlar sağlandı. Bir savaş, gerçekte olduğu gibi, bu genişlemede bir krize neden olurdu. Son olarak, Kıbrıs'ı Osmanlı idaresine satmayı ve böylece çok maliyetli olacak bir çatışmayı ticarete dönüştürmeyi düşünenler de vardı.²³

Ancak birkaç saat içinde savaşın gerekliliği konusunda anlaşmaya varıldı. Kubad'ın İstanbul'a geri getirmek zorunda olduğu cevap buydu. 27-30 Mart 1570 tarihleri arasında Venedik'te yalnızca üç gün kaldıktan sonra, elçi en iyi diplomatik uygulamaya göre serbestçe ayrılabilirdi. Diğer bir Osmanlı diplomatı, İslamı kabul eden ve Venedik serüveninden sonra sarayda müteferrika olan Passau'lu Mahmud Bey, Venediklilerin zorunlu misafiri olarak kaldı. Mahmud Bey, 17 Ocak 1570'te kendisini Venedik Doge'una değil, Fransa Kralı'na akredite eden mektuplarla Venedik'e geldi. Osmanlı İmparatorluğu ile dostane ilişkilerin olduğu bir Hıristiyan devlet arasında çatışmanın ilan edildiği dönemde kralın bir murahhasının Paris'teki utanç verici varlığından kaçınmaya çalışan Fransız elçisinin uzun prosedürleri tarafından bekletildiğinde lağün şehrinde geçiyordu. Mahmud'u tutuklayan Venedikliler, kendilerine gönderilen bir elçi olmadığı için, herhangi bir uluslararası uygulamayı ihlal etmediklerini düşündüler. Ancak Kubad'ın bizzat İstanbul'a getirdiği tutuklanma haberi, Balyos Marcantonio Barbaro için ev hapsi şekli alan ani bir Osmanlı tepkisiyle karşılık buldu. Mahmud daha sonra Verona'daki San Felice kalesine taşınırken, hizmetçileri Venedik'te yaşamakta serbest bırakıldı. Savaşın sonuna kadar orada kaldı ve İstanbul'daki Venedik temsilcisinin kurtuluş haberlerinin Senato'ya ulaşmasının ardından 1 Mayıs 1573 civarında serbest bırakıldı.²⁴

3. Savaşta Yaşananlar

16 Mayıs 1570'te Kubad'ın İstanbul'a dönüşünden hemen sonra Osmanlı donanması Boğaziçi sularını terk etti. Seferin başkomutanı serdar Lala Mustafa Paşa iken donanmanın başında vezir Piyale Paşa bulunuyordu. 2 Temmuz'da Limasol fethedildi ve hemen Larnaka'ya doğru yaklaşık yirmi kilometre ilerlendi. Leftari Kalesi neredeyse hiç savaştan teslim oldu. Venedikliler direnmeden teslim olanları cezalandırmak için bir misilleme düzenlediler, ancak ardından gelen sivil katliamı, Kıbrıs halkının onlara karşı hoşnutsuzluğunu artırmaktan başka bir işe yaramadı. 3 Temmuz'da Osmanlı orduları Larnaka'yı hem karadan hem de denizden kuşattı. Daha sonra bir Yunan papazı ordunun ilerlemesine yardım etti ve ertesi gün şehir fethedildi. 25 Temmuz'da uzun sürmesi gereken bir kuşatmanın yapılacağı Lefkoşa'ya ulaşılar; askerler saldırılar ve hastalıklar yüzünden ölmeye başlasalar bile kuşatma tüm Ağustos boyunca devam etti.

²³ Cozzi, "Venezia nello scenario europeo", *a.g.e.*, s. 53-57.

²⁴ Pedani, *In nome del Gran Signore, a.g.e.*, s. 162-164; *Relazioni di ambasciatori veneti al Senato*, c. XIV, *Costantinopoli. Relazioni inedite (1512-1789)* (Ed. Pedani), Padova, 1996, s. 161-163.

Bunun için Piyale Paşa, her gemisinden yüz kürekçinin çıkarılmasıyla oluşturulan kara harekâtına 20.000 kişilik bir ekip göndermeye karar verdi. 9 Eylül'de Lefkoşa fethedildi ve hemen ardından Girne ve Baffo teslim oldu. Ancak Piyale, ganimet ve köleleri İstanbul'a taşıyacak üç gemisinin, esir alınan ve İstanbul'da köle olmak yerine Santabarbara'yı ateşe vermeyi tercih eden bir kadın tarafından, havaya uçurulması nedeniyle zaferin tadını tam anlamıyla çıkaramadı. 16 Eylül'de on aydan fazla sürmesi gereken Gazimağusa kalesinin uzun kuşatması başladı. Ertesi yılın ilk Ağustos'unda, sayısız saldırı ve binlerce kurbanın ardından teslimiyet anlaşmasını kabul eden şehir Osmanlılara kapılarını açtı.²⁵

Bu olayın trajik özeti 5 Ağustos'ta Lala Mustafa'nın çadırında gerçekleşti. Osmanlı kaynakları birçok önemli ayrıntıda farklı bir versiyon sunsa bile, Venedik tarih yazımı, serdarın ani ve haksız bir şekilde çark edişini, kaleyi savunuların trajik sonuna dayandırır. Rivayete göre,²⁶ Osmanlı kumandanı kuşatılmış olanlara önceden yüklenmiş 14 gemiyle ayrılma izni vermişti. Venedikliler daha sonra, gemilerin kendisine iade edileceğinden emin olmak için aralarındaki en küçüğü Antonio Querini'yi rehin olarak isteyen, paşayı karşılamaya gittiler. Bragadin'in bu talebe küstah cevabı "ne bir bey, ne de bir köpek alıkoymazsın" oldu. Bu sözler üzerine Lala Mustafa sinirlendi ve savaşın başında Venedikliler tarafından hac yolunda esir alınan elli adamın derhal serbest bırakılmasını istedi. Teslim anlaşmasına göre bunlar iade edilecekti, ancak Bragadin ona cevap verdi, "Her biri bir komutana aitti ve teslim gecesi katledildiler." "Peki seninkini ne yaptın?" diye serdar sordu. Cevap, "Diğerleri kendilerinininkini öldürdüğünde, ben de benimkini öldürdüm" oldu. Sonra Lala Mustafa "Yani teslimiyet anlaşmasını ihlal ettin" dedi. Çok kısa ama iyi belgelenmiş Osmanlı kronikleri her şeyden önce Lala Mustafa'nın, efsanesi zaten sadece Giustina Renier Michiel'in eseriyle²⁷ doğmuş olan, Antonio Querini'ye yönelik şehvet dolu arzusuyla ilgili sessizdir; Şahsının rehin tutulacak bir kişi olarak belirtilmesi, bu amaç için en gençleri, genellikle kralların veya önemli kişilerin çocuklarını kullanma geleneğinin bir parçasıydı. Bununla birlikte, iki tarih yazımı, esas olarak kahramanların davranışlarıyla ilgili olarak birbirinden ayrılır. Peçevi'ye göre katliamın sebepleri, serdarın çark edişine değil, her halükarda kaybeden Bragadin'in küçümseyici tavrına bağlanmalıdır ve her şeyden önce sözünü bozan Osmanlılar değil, silahsız esirleri iadelerini garanti ettikten sonra kılıçtan geçiren Venedikliler olmuştur; Paruta gibi²⁸ çağdaşlarının bile bahsettiği, hac sırasında ele geçirilenler üzerine versiyonlar, daha önce sözü edilen o kutsal aura ile süslenmiştir. Bunu paşanın intikamı takip etti; on Venedikli komutan olay yerinde öldürüldü, Bragadin

²⁵ İ. Bostan, "Kıbrıs seferi günlüğü ve Osmanlı donanmasının sefer güzergâhı", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, İstanbul, 2001, s. 11-38.

²⁶ Peçevi versiyonu aşağıda verilmiştir, *Peçevî Tarîhi*, c. I, s. 469-470.

²⁷ G. Renier Michiel, *Origine delle feste veneziane*, 5 ciltler., Alvisopoli, 1817-1827.

²⁸ Paolo Paruta, *Dell'istoria vinetiana della guerra di Cipro*, Venezia, 1573, s. 125.

vahşice işkence gördü ve birkaç gün sonra acımasızca öldürüldü. Paşanın öfkesi yatışınca kadar kapı ağası tarafından gizlenen Ercole Martinengo kurtuldu. Daha sonra hadım edildi, ancak birkaç yıl sonra kaçmayı başardı ve balyosun yardımıyla Venedik'e döndü.²⁹

Kıbrıs daha sonra kozmopolit imparatorluğun simgesi haline geldi, öyle ki, merkezi idare altında yaşayan çeşitli etnik gruplar buraya taşındı. Önceleri merkezi yönetimin doğrudan kontrolü altında olan ada, daha sonra jeostratejik önemi nedeniyle özerk bir vilayete dönüştürülmüş ve Anadolu kıyılarının bazı sancakları ilhak edilmiştir. Köylüler için zorunlu çalıştırma kaldırılmış, Katolik hiyerarşisi ortadan kalkmış ve Yunan kilisesi, Yunan cemaatinin lideri haline getirilen ve Venedik idaresine kıyasla Osmanlı idaresinde daha özerk olan, başpiskoposun yönetimi altında onarılmıştır.³⁰

4. İnebahtı Savaşı

Ancak, savaş henüz bitmemişti. Osmanlı donanması hâlâ Akdeniz sularında ilerliyordu ve o yaz seferinin başında, düşmanı arama ve ona saldırma emrini almıştı. Şimdiye kadar operasyonların başlamasından bu yana aylar geçti, ancak henüz hiçbir temas gerçekleşmedi. İlk kadırgalar Şubat ayında denize açılmış, kerestelerini Korfu'da toplayan Venediklilere karşı gönderilmişti. Kapudan paşa Müezzinzade Ali Paşa, otuz kadırgayla birlikte 21 Mart'ta İstanbul'dan ayrılmıştı. Bu komutan, önceki yıl büyük bir birliğe komuta ettiği Lefkoşa kuşatmasında da hazır bulunmuştu. İkinci vezir Pertev Paşa 4 Mayıs'ta kadırgalarla ve serdar unvanıyla ayrılmıştı. Mayıs ayında üçüncü vezir Ahmed Paşa, Yunanistan ile Adriyatik arasında savaşan donanmayı kara harekâtlarıyla desteklemek için orduyla başkentten ayrılmıştı. 9 Mayıs'ta Pertev Paşa'nın gemileri, Müezzinzade Ali Paşa'nın gemilerine katılarak, Venedik'e ait deniz aşırı topraklarda çeşitli akınlarla ortak harekate başladı. Eylül ayında Venedik donanmasını geçemeyince ve Hıristiyanların aylarca savaştan kaçtıktan sonra kendilerini sınamaya cesaret edemediklerine inanarak donanmanın terhis edilmesine karar verildi. O zamana kadar sipahiler kısmen karaya çıkmış ve kış kampı hazırlanmaya başlamıştı.

Bununla birlikte, Hıristiyan filosu, önemli karşıtlıkların üstesinden geldikten sonra, şimdi yeniden birleşip doğuya doğru yelken açabildi. İki taraf arasındaki savaş 7 Ekim'de gerçekleşti. Birkaç saat içinde Osmanlı gemileri ya yok edildi ya da ele geçirildi. Müezzinzade Ali Paşa öldürüldü, Pertev Paşa yüzerek kurtuldu ve sadece barbar birliklerinden birinin komutanı Uluç Ali gemilerini kurtarıp birkaç

²⁹ Francesca Lucchetta, "Il medico del bailaggio a Costantinopoli fra terapie e politica (secc. XVII)", "Veneziani in Levante. Musulmani a Venezia", *Quaderni di Studi Arabi*, 15 suppl. (1997), s. 5-50.

³⁰ De Groot, "Kubrus", *a.g.e.*, s. 301-309.

yağmayla İstanbul'a dönmeyi başardı.³¹ Batılı kaynaklar ilk büyük Osmanlı yenilgisi ve Hıristiyanlığın kurtuluşunun başlangıcı olarak görülen bu muharebe üzerinde dururken, Osmanlı kaynakları genelde o zamanlar *sıngın donanma*, yani "dağıtılmış donanma" denilen olguyu neredeyse sessizce geçmektedir.

Tarihçiler, yenilginin nedenlerini araştırmaya ve yönetimin acil tepkilerini vurgulamaya ağırlık vermektedir. Filonun erken ayrıldığı, mürettebatın denizde bu kadar ay geçirdikten sonra tükendiği, Sipahi'nin, yani savaş gücünün çoğunun zaten kısmen karaya çıktığı ve bu nedenle saldırının artık beklenmeyen bir zamanda gerçekleştirildiği ve o yılki seferin sonuçlandırıldığı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, özellikle yeniçerilerin başında yer alan ancak hiçbir zaman bir gemi birliğinin komutanı olmamış olan kapudan paşa ve yine bir deniz değil kara kuvvetleri komutanı olan Pertev Paşa, deniz işlerindeki deneyimsizliğin altını çizmektedir; Her ikisi de, savaştan önceki o heyecanlı saatlerde, deniz muharebesinin nasıl yapılabileceğini bir komuta merkezinde bilen birkaç kişiden biri olan Uluç Ali'nin önerdiği taktikleri küçümsemişti. Müezzinzade bu nedenle saldırıyı tamamen ıskalamış, sıranın tam ortasına yerleştirilmiş, hayal bile edilemeyecek şekilde toplarla donanmış Venedik gemilerine bütün güçleriyle saldırmıştı. Hıristiyanlar için elverişli olan hava koşulları, yenilgiye katkıda bulunarak üzerine düşeni yapmıştı

Böylece *sıngın donanma*, askeri seferlerin hızlı ve olumlu sonuçlar getirdiği, İstanbul'daki iklime son verdi. Bununla birlikte, haberler başkente ulaştığında, ahali haberlerden etkilenmedi; bir asırdan biraz daha kısa bir süre sonra, Girit Savaşı'nın başında Venedik gemileri Çanakkale'ye ulaştığında çok farklı bir tavır ve toplu panik görülecekti. İnebahtı'dan sonra merkezi organların reaksiyonu bunun yerine hemen ve etkili oldu. Hıristiyan filosu dağılmaya başlarken ve Venedikli yöneticiler arasında zaferden sadece imaj değil, bazı maddi faydalar elde etme umutları da sönerken, Merkezi yönetim Uluç Ali'ye dağılan gemilerin bir araya getirilmesi ve Yunanistan ile Sakız Adası arasında nöbet tutulması için emir verdi. Rumeli beylerbeyi Ahmed Paşa ise asker toplamak ve onları kalelere muhafaza için koymak, Preveze çevresini teftiş etmek ve ardından Mora'ya gitmekle görevliydi. Verilen emir savaş alanını terk eden askerleri kınamak, ancak onları cezalandırmak değil, saflarını yeniden düzenlemektir. Karadağ kadılarına ayrıca en açık yerlere nöbetçi göndermeleri ve kalelerin garnizonlarını tamamlamaları söylendi. Boğazlar, Rodos ve Modon'u koruyanlara teyakuz halinde olmaları emredildi. Aslında Hıristiyan donanmasının bu kadar çabuk dağılacağı ve bir saldırıdan korkulacağı düşünülemezdi. En zayıf nokta sayılan Kıbrıs adası, ordularla birlikte birkaç beylerbeyi ve reis gönderilerek güçlendirildi. Uluç Ali ve Sokollu Mehmed Paşa, donanmanın kış aylarında yeniden kurulması emrini verdiler. Büyük miktarda paranın yanı sıra, imparatorluğun tüm

³¹ S. Soucek, "Ulûdj 'Alî", *EI*, c. X, s. 810-811.

cephanelikleri, onların emrine verildi ve ayrıca bu dramatik saatlerde tasarlanan gövdeler için bahara hazır olacak şekilde taze ahşap kullanımına başvurdular.³²

5. İnebahtı'dan Sonra

Bu nedenle, İnebahtı yenilgisi imparatorlukta kitlesel bir halk tepkisi yaratmadı. Osmanlı gemileri, o zamana kadar yaptıkları gibi, birkaç ay içinde Akdeniz'de devriye gezmeye devam ettiler. Sonuçta, Kıbrıs adası, hasmane diplomatik ilişkilerin başlangıcında amaçlandığı gibi fethedildi.³³

Cumhuriyet için sonuçlar çok daha ciddiydi, öyle ki Onlar Konseyi 7 Mart 1573'te Senato'nun bilgisi dışında Padişah ile bir barış anlaşması imzaladı. Yahudi Doktor Solomon Aşkenasi'nin³⁴ müzakerelere müdahalesi, o ulusun Venedik'e karşı bir komplo kurduğuna dair şüphelerin ortadan kalkmasına katkıda bulundu ve Yahudi tüccarların faaliyetleri yeniden başladı. Ancak kriz, Kıbrıs'ın Suriye'ye giden yolda bulunan limanlarının kaybedilmesiyle birlikte genel olarak ticareti etkiledi; dahası, adanın ürünleri ve özellikle hem gemiler için balast hem de kesin karlılık ürünü olan tuz eksikti. Çatışma sırasındaki gemi kayıpları da ticari nakliye üzerinde ağırlık yarattı. Buna ek olarak, diğer milletler Akdeniz'de bir yer edinmek için düşmanlıklardan yararlandı. Sadece Fransız bayrağı savaş sırasında Venedik bayrağının yerini almakla kalmadı, aynı zamanda İngilizler ve Hollandalılar da giderek daha şiddetli ticari taşıyıcılar olarak rekabet etmeye başladılar. 1575 ile 1577 yılları arasında lagün şehrini vuran veba ekonomik durumu daha da istikrarsız hale getirirken, 1576'da Antwerp'in yağmalanması İngilizleri Akdeniz'e giderek daha fazla doğrudan ilgi duymaya itti. Livorno limanı kısa sürede önemli bir liman haline geldi.³⁵

1574'te Osmanlılar Tunus'u İspanyollardan geri aldı. Bu fetih, iki imparatorluk arasındaki 1580 ateşkesiyle birlikte, birçok tarihçiye göre Akdeniz'de büyük bir dönüm noktasını işaret ediyordu. İnebahtı Savaşı, imaj açısından önemli olsa da, uluslararası siyaset açısından pek bir anlam ifade etmemiştir. Nitekim alınan bu yenilgi, Osmanlı'nın genel savaşı kazanmasını ve belirlenen Kıbrıs'ın fethini, Hıristiyan korsanların olası demirlemelerinin ortadan

³² İncılık, "Lepanto in the Ottoman Documents", *Il Mediterraneo nella seconda metà del '500 alla luce di Lepanto*, Firenze, 1974, s. 185-192.

³³ Mantran, "L'écho de la bataille de Lépante à Constantinople", *Il Mediterraneo*, s. 243-256.

³⁴ Arbel, *Trading Nations. Jews and Venetians in the Early Modern Eastern Mediterranean*, Leiden-New York-Köln, 1995, s. 77-94.

³⁵ Knapton, "Tra Dominante e Dominio", *La Repubblica di Venezia in età moderna*, s. 203-552, özellikle 232-233.

kaldırılmasını ve İstanbul'u Mısır'a bağlayan güzergahın daha fazla güvence altına alınmasını engelleyememiştir.³⁶

Bununla birlikte, garip bir şekilde, çatışmadan yana olan tüm kahramanlar, girişimlerinden büyük faydalar elde etmediler. Yosef Nassi muhtemelen Naxos Dükü unvanıyla padişahın lütfunu da kaybetti ve kısa bir süre sonra öldü. Lala Mustafa Paşa, çok rağbet gören sadrazamlık makamına ne o zaman ne de daha sonra kavuşamadı. Aksine, adanın kalelerinin kuşatılması sırasında çok fazla adam kaybetmekle suçlandı ve birkaç yıllığına siyaset sahnesinden çekilip ancak 1577'de geri dönebildi. Bazı gemileri kaybetmekle suçlanan Piyale Paşa, II. Selim'in bir kızıyla evli olmasına rağmen, 1570'in sonunda zaten iktidardan uzaklaştırıldı. Kapudan paşa Müezzinzade Ali Paşa, İnebahtı Savaşı'nda hayatını kaybetti. O saatlerde güvenli bir yere kaçan Pertev Paşa, başkente döndü ve emekli oldu, ancak imparatorluk haremının maiyetine bağlı olan karısının iyi niyetleri sayesinde başını kurtardı. Siyasi emellerini sona erdiren savaştan tam bir yıl sonra, 7 Ekim 1572'de öldü. Sultan II. Selim de zaferin meyvelerinden uzun süre yararlanamadı ve 1574'te hamamda kazara düşerek öldü.³⁷

Sokollu Mehmed Paşa ise, bir Bosnalı tarafından öldürüldüğü 1579 yılına kadar sadrazamlık yaptı. Savaştan önce ve savaş sırasında, imparatorluk çevresi içindeki konumu çok kırılğan olmasına rağmen, bulunduğu yeri koruyan tek kişi oydu, rakipleri birer birer devrildi. Nitekim, savaş kararı verildikten sonra, Sokollu kesinlikle bundan kaçınmaya çalışmadı; diplomasiyi ve Venedik temsilcisiyle gizli temasları unutmadan, kendisine karşı savaşanlarla müzakere etti ve hatta, savaşı düşmanlarını iktidardan uzaklaştırmak için kullandı, aynı anda İmparatorluk Sarayı'nın duvarları içinde daha sağır edici ve gizli başka savaşlar verdi. Bazı Türk tarihçileri,³⁸ sadrazamın denizde olası 1571 yenilgisini öngördüğü, hatta belki de desteklediği veya en azından hesaba kattığı hipotezini ileri sürmüşlerdir. Bir zamanlar kapudan paşa olduğu için deniz meselelerinde biraz tecrübesi vardı, ancak Osmanlı filosu daha sonra donanmada hızlı olan iki komutana emanet edildi. Daha önce Sokollu, önemli görevleri yerine getiremeyenlere önemli görevler verme sistemini kullanmış, böylece siyasi kariyerlerini tehlikeye atmıştı. Örneğin, 1569 civarında Lala Mustafa Paşa'yı Yemen serdarlığına atamıştı, paşanın neredeyse mahvolmasına yol açacak bu pozisyon, ancak II. Selim'le olan

³⁶ A. C. Hess, "The Battle of Lepanto and its Place in Mediterranean History", *Past and Present* 57 (1972), s. 53-73; Ömer Lütfi Barkan, "L'Empire Ottoman face au monde chrétien au lendemain de Lépante", *Il Mediterraneo*, s. 95-108.

³⁷ C. Woodhead, "Selim II", *El*, c. IX, s. 131-132.

³⁸ İ. H. Danişmend, *İzablı Osmanlı tarihi kronolojisi*, c. II, İstanbul, 1948, s. 388-420; Michel Lesure böyle bir iddiayı reddediyor, Bkz. Aynı yazar, *Lépante, la crise de l'Empire ottoman*, Paris, 1972, s. 64.

dostluğu sayesinde kurtuldu; 1577'de Pers seferi için hem Lala Mustafa hem de rakibi Sinan Paşa serdar atandı; ikisi de sadrazamlığa talip oldular, ancak bu durumda bile sadrazam makamı sağlam bir şekilde Sokollu'nun elinde kaldı. 1571 yaz seferinin başlangıcında, iki komutana verilen kesin emir, her yeri aramak ve düşman filosuna saldırmaktı. Öte yandan, bozkır savaş geleneğine mensup alplar tarafından kurulan ve esas olarak kara ordularıyla kazanmaya alışmış bir imparatorluk için denizde bir yenilgi de ikincil öneme sahip sayılabilir. Belki Sokollu yaşanan felaketi öngörmemişti, ama devletin sağlam olduğunu ve bunun kesinlikle son siyasi hasımlarından kurtulmasını sağlayacak sınırlı bir bölüm olacağını, sonunda savaşın çoktan kazanıldığını ve Kıbrıs'ın fethedildiğini kesinlikle biliyordu. Çatışmayı istemeyen tek kişi sonunda gerçek kazanan oldu.

